

Wonhyo buddhizmusról alkotott felfogása

Szántai Patrícia

Wonhyo (617-686) a koreai buddhizmus egyik kiemelkedő alakja. Az Egyesült Silla királyság idején élt és munkálkodott. Számos könyvet írt és számos kommentárt készített. A hozzá kapcsolódó leghíresebb történet az, mikor közeli barátjával, Uisang-gal útnak indulnak Kínába tanulni, de útközben a hirtelen jött eső miatt kénytelenek egy barlangban meghúzni magukat. Éjszaka Wonhyo megszemjázott és a sötétben egy a keze ügyébe eső tárgyból, melyet szilkének hitt, ivott. Reggel kiderült, hogy a szilke nem szilke, hanem egy emberi koponya. Látva, hogy az emberi elmének milyen hatalma van a valóság eltorzításában, megvilágosodott, és feladta tervét, hogy Kínába menjen. ¹

Munkásságának jelentősége abban áll, hogy egységesítette a Koreába áramló különféle buddhista felfogásokat. A következőkben Wonhyo filozófiáját kísérel meg összefoglalni.

I. A buddhizmus és a nyelv kapcsolata

A buddhizmus mindig is toleráns volt más vallásokkal, hitrendszerekkel, kultúrákkal szemben. Ebből kifolyólag elfogadja az adott népcsoport hagyományait, gondolkodásmódját és nyelvét. Mindezt úgy teszi, hogy alkalmazkodik az adott terület kulturális vonásaihoz, mintegy beolvastja azt, és ez által valami újat hoz létre, mely hű a buddhizmus rendszeréhez, de ugyanakkor elfogadható az adott közösség számára is. Azt mondhatjuk tehát, hogy a buddhizmus szinkretizáló vallás. Ennek köszönhetően lett a buddhizmus ilyen sikeres. A korai buddhizmus toleráns hozzáállásával megteremtette a lehetőséget, hogy különbözőképpen magyarázzák ugyanazt az igazságot, s így Wonhyo egyesíthette a különféle magyarázatokat. ² A korai buddhizmus is és a Mahájána buddhizmus is, így Wonhyo is, úgy gondolta, hogy az igazság meghaladja felfogóképességünket és éppen ezért kimondhatatlan. ³ Azonban a századok során számos *szútra* és azok magyarázatai készültek el. Ezeket a szent iratokat az adott terület nyelvére is lefordították. Felmerült a kérdés, vajon legitim-e minden nyelv az igazság, Buddha szavainak terjesztésére, vagy csak a szanszkrit hivatott erre. ⁴ Szükséges megemlíteni, hogy azért fordították le az adott nyelvre a szent iratokat, hogy a tanítások eljuthassanak mindenkinek, ne csak egy szűk réteghez. Ennek a mentalitásnak az alapja a buddhizmus egyik alapgondolata, miszerint minden lényt, mely érezni képes, meg kell

¹ Korea vallásai 2. című órán készített saját órai jegyzet alapján.

² Korea vallásai 2. című órán készített saját órai jegyzet alapján.

³ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism* (Korean Studies Dissertation Series No.6) Edison, Jimoondang International 2004. 29. oldal.

⁴ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 30. oldal.

menteni, és el kell vezetni az igazsághoz. A nyelv hasznos eszköz, ha megfelelően használjuk, azonban, ha túlságosan csak arra támaszkodunk, bukáshoz vezet. A nyelvnek illetően mértékű korlátozottságáról ír a *Ta ch'eng ch'i hsin lun*, melyet Wonhyo is mélyrehatóan tanulmányozott. E szerint a mű szerint, a nirvánának két aspektusa van: az egyik az *olyanság*, a másik a *keletkezés és elmúlás*. A nirvána a keletkezés és elmúlás aspektusában kapcsolódik ehhez a világhoz. A *dharmák*ban minden rá vonatkozó definíció csak ezen az aspektuson át értelmezhető. Wonhyo szerint, bár a nirvána a transzcendentális világot tükrözi, a végsőt, a csendet és a nyugalmat, sokféleképpen értelmezhető és megközelíthető, azonban a nirvána teljességét, a maga kendőzetlen formájában és egészében, nem lehet leírni. Éppen ezért mi mindig csak egy részét láthatjuk, ráadásul egyéntől függően mindig más és más szegmensét pillanthatjuk meg, mindenki a maga fejlettségének és természetének megfelelően. Ennek ellenére az emberek folyamatosan abba a hibába esnek, hogy azt gondolják, hogy amit látnak az, az igazság. Ha elismerjük, hogy felfogásunk véges, és létezik egy világ, mely meghaladja azt, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy felfogásunk nem kizárólagos. Ebből következően logikus, hogy más emberek, akik más nyelven beszélnek, vagy ugyanazon a nyelven, csak eltérő szavakat használva a miénktől, szintén észrevehetik ugyanazt az igazságot, vagyis az abszolút valóságnak számtalan megfogalmazása van, ha tetszik, ugyanannak az egésznek (valóságnak) több rész-igazsága van. Ez a buddhizmus diverzitásának az alapja, mely megfelel az egység felfogásuknak is.⁵

II. A *Lótusz szútra* Wonhyo felfogásában

A *Lótusz szútra* az egyik legnagyobb hatású és volumenű műve a Mahájána buddhizmusnak, mely jól tükrözi az új irányzatok és a hagyományos út harmonizálására való törekvést. Ez nagyban hatott Wonhyo egységesítési filozófiájára is. A *szútra* egyik fejezete az *upaya*-t tárgyalja. A fogalom maga több mint objektív igazság, Wonhyo értelmezésében pedig azért vannak, hogy Buddha határtalan érdemeit hirdessék, és magyarázzák Buddha szavait, mintegy példázatokként. Azaz nem egyszerűen a buddhák által használt tanítási technikák, vagy mágikus szavak, hanem a buddhizmus hermeneutikus alapját képezik.⁶ Éppen ezért megértése rendkívül fontos.

A *szútra* tanulmányozása során több kérdés is felmerült, mint például: Négy vagy három út létezik?, Melyik az igaz ezek közül?, stb. Wonhyo választ adott minderre, egységesítette a

⁵ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 52-53. oldal.

⁶ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 56. oldal és 66-67. oldal.

nézőpontokat, és megkísérelte, hogy hermeneutikus alapot adjon minden *szútrának*. Gyakran nevezik ezért Wonhyo felfogását a szútrák holisztikus értelmezésének, vagy mindent átfogó értelmezésnek. Elsősorban a Mahajána buddhizmus, Madhyamika buddhizmus, Tathagatagarbha, Hua-yen és Yogacara hatott rá. Egyik legfontosabb művében, a *Pophwa chongyo*-ban fejt ki saját *Lótusz szútra* értelmezését, és erre alapozva egész egységesítő rendszerét.⁷ Felismerte a *Lótusz szútrában* rejlő lehetőséget, ami alapot biztosíthat a többi *szútra* értelmezéséhez, és ahhoz hogy a három utat egy úttá, a Buddha úttá alakítsa, ezáltal vetve véget a vitáknak. Maga a *szútra* nem tartalmaz konkrét doktrinákat, de nem is olyan céllal íródott. Ez a „*nagy kapu*”, melyen keresztül a különböző tanításokon nevelkedett emberek, egytől-egyig ugyanoda érnek el. A *szútra* célja, hogy olyan alapot adjon, melyre alapozva értelmezhetővé válik a többi *szútra*, azaz hermeneutikus perspektívát biztosít.⁸

1. A három út és az egy út

Két fő csoportra lehet osztani a három út-egy út problematikájának megközelítését, mely a három út-négy út vitán alapul. A három út tézise megkülönbözteti a bódhiszattvák útját a befogadókétól és a maguktól megvilágosodottakétól. A négy út ezzel szemben nem különíti el ilyen élesen a bódhiszattvák útját azzal, hogy beiktat még egy utat. Wonhyo integrálta ezt a két csoportot, mondván a *Lótusz szútra* mind a két álláspontot képviseli. Integrálja továbbá a transzcendentalizmus és relativizmus filozófiáját is. Transzcendentális nézőpontból a három út a végső igazság, ezáltal a doktrinák közti különbségek eltűnnek. Ebből a szempontból nézve nincs különbség az anyagi világ és a másik világ között, hisz nincs különbség a jelenségek között sem. Relativista nézőpontból közelítve meg a dolgot azonban, a három út nem a végső igazság. Csak az Egy, ami kimondhatatlan, az a lényeges. Az igazság verbális kifejezésre juttatása nem az igazság, mert nem tud túllépni az empirikus világon. Alapvető szakadék van tehát a jelenségek és a *numenon* között.⁹

Felmerül a kérdés, hogy hogyan lehet két egymásnak ellentmondó rendszert egyesíteni. Ennek oka az, hogy Wonhyo filozófiája az ún. *egy elme-két kapu* rendszer. A két kapu a keletkezés és elmúlás, illetve az olyanság. Wonhyo feltételezi, hogy a *Lótusz szútrában* a nem-dualista és a nem-azonos perspektíva is elfogadott és megalapozott, de ő maga az előbbit tekinti a *szútra*

⁷ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 92-93. oldal.

⁸ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 94-95. oldal.

⁹ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 96-98. oldal.

elsődleges perspektívájának. Az ő értelmezésében ez nem a többi út tagadása, hanem annak az elutasítása, hogy megkülönböztessünk Buddha utat és egyéb utakat.¹⁰

A négy nemes igazság és a függő keletkezés sem különbözik a végső igazságtól. Wonhyo szerint a *dharma* megértése nem a kezdet, és a nirvána elérése nem a vég. A négy nemes igazság megértése egyenlő a nirvánába lépéssel, és a nirvánába lépés megegyezik a négy nemes igazság megértésével. A végső igazság az *upaya* és az *upaya* a végső igazság. A Buddha úthoz elválaszthatatlanul hozzátartozik a többi út, nem térnek el tőle. Az egy út igazsága a többi útban nyilvánul meg, hiszen nem térnek el.

Wonhyo tagadja a különbséget *upaya* és igazság között. Az *upaya* az igazság jelenségbeli aspektusát testesíti meg, az igazság csak a jelenségeken belül létezik; az *upaya* maga az igazság. A három utat *upaya*-ként fogja fel.

Ha a három út nem tér el az egy úttól, akkor miért hirdette Buddha a három utat? Miért létezik annyi különféle *szútra*? És legfőképpen miért különböztet meg a *Lótusz szútra* három utat és egy utat?¹¹ Ezek a kérdések joggal merülnek fel. Wonhyo ezen kérdések megválaszolásához a Hua-yen filozófiájához nyúl. Buddha azért hirdette a három utat, hogy megmutassa a különböző *ti*-ket, s nem azért, mert eltérés van az utak között. Az emberek között van eltérés, nem az utak között. A *dharma*-k között nincs eltérés, mert nincs megkülönböztetés a *dharma-dhatu*-ban.¹² A *ti* (地) az emberek közötti spirituális rangot jelenti. A Hua-yen filozófiája szerint azok, akik a *dharma*-val foglalkoznak, 52 *ti* állomáson haladnak végig életeik során, míg buddhává válnak. Ahogy a *Lótusz szútra* megkülönbözteti a különféle érző lényeket, úgy különbözteti meg Wonhyo a *szútrákat* az emberek különböző *ti*-jei szerint. Az ő magyarázata szerint a *ti* egyaránt kifejez hasonlóságot és különbözőséget. Ha a *dharma* univerzális aspektusát nézzük, akkor nincs egyéni *ti*, mert minden *ti* magában foglalja a többi *ti*-t. Ezért a különböző *ti* szintek nem tükröznek alapvető különbségeket, csakúgy, mint ahogy a *szútrák* sem térnek el alapvetően egymástól. Különbözőségük abból adódik, hogy milyen *ti* szinten álló emberek számára íródtak.¹³

Beemel a *dharma-dhatu* fogalmát is, ami a Buddha természetet jelenti, azaz, hogy minden érző lényt meg kell menteni (univerzális megváltás). A *ti* és a *dharma-dhatu* fogalmait felhasználva Wonhyo két következtetésre jut. Egyrészt, minden *szútra* alapvetően ugyanaz,

¹⁰ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 99. oldal.

¹¹ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 100-101. oldal.

¹² Pophwa chongyo, HPC 1, 488b. In: Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 101. oldal.

¹³ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 101-102. oldal.

másrészt, mindegyik különböző módon mutatja be ugyanazt az igazságot, az emberek különböző szintjeinek megfelelően.¹⁴

2. Az egy Buddha út

Wonhyo nemcsak a Hua-yen filozófiáját alkalmazta a *Lótusz szútra* magyarázatához. Az egy Buddha út, véleménye szerint, nem pusztán tanítás vagy doktrína, hanem teljes ontológia, tanítási rendszer. Az egy Buddha út az egyetlenséget fejezi ki, s így a világ dualitás nélküliségét. Erről szintén *Pophwa chongyo* című művében ír. A doktrinák felépítését két fogalom felhasználásával elemzi. Ezek a *so-chuan-tsung* és a *neng-chuan-yung*. A *so-chuan-tsung* az igazság, melyet a *szútra* ki akar fejezni; a *neng-chuan-yung* a *so-chuan* szóbeli kifejezése. Az előbbi a *szútra* lehetséges ontológiai alapját képezi, míg az utóbbi képviseli a hermeneutikus aspektust. Erre építve az egy Buddha út igaz volta az alapvető igazság, melyet felszínre kell hozni. Ehhez két fő csoportra osztja az egy Buddha utat: az egy út ember, ill. az egy út *fa*.¹⁵ Az előbbi azt jelenti, hogy nincs más lény, mint a Buddha út követője. Ez ugyanaz, mint a *szútrák* azon felfogása, hogy minden érző lény előbb-utóbb belép a nirvánába.¹⁶

A *fa* fogalmát négy megközelítésből magyarázza. Ezek a következők: *li* (理), *chiao* (教), *in* (因), *kuo* (果). A *li* jelentése, hogy minden sík magában foglalja az egyetlen törvényt. A *chiao* az, hogy Buddha minden szava egyetlen tanításban nyilvánul meg. Az *in* az ok, az eredet, vagyis minden lény Buddha természettel bír, ami a buddhává válás oka. A *kuo* pedig, hogy minden lény ugyanarra az eredményre jut majd el. A *Lótusz szútrában* is az szerepel, hogy minden buddha tanítása ugyanaz, és hogy minden lény elérheti a megvilágosodást. Wonhyo a *li*-t az egész világmindenség univerzális törvényeként értelmezi. Így az egy Buddha út az összes létsíkok egyetlen törvényére épül.¹⁷

III. A Madhyamika buddhizmus és Wonhyo kapcsolata

A Madhyamika buddhizmus egy ún. két igazság rendszerre épülő irányzat, mely nagy hatást gyakorolt Wonhyo filozófiájára is. A *két igazság rendszer* azt jelenti, hogy két világ létezik: az empirikus világ és a transzcendentális világ. Ez a két világ nem két különálló világ, melyek

¹⁴ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 102. oldal.

¹⁵ A *fa* a *dharma* klasszikus kínai megfelelője.

¹⁶ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 102-103. oldal.

¹⁷ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 104-105. oldal.

között nincs kapcsolat. A két világ közti egyetlen eltérés, lakóinak a spirituális felfogásban való szintbeli eltérése. Ez a rendszer tehát a kimondhatatlant teszi kimondhatóvá. A *Lótusz szútrával* is erős kapcsolatban áll.¹⁸

Wonhyo szintetizálta a Madhyamika-t és Yogacara-t. A Madhyamika hatása Wonhyo-ra abban áll, hogy tagad minden egyéni doktrinát a négyoldalú logikán keresztül.¹⁹ A *négyoldalú logika* a következő négy kérdés feltételét és megválaszolását jelenti:

1. Valami az, ami?/Valami olyan, hogy...?
2. Valami nem...(az ami)?/ Valami nem olyan, hogy...?
3. Mindkettő?
4. Egyik sem?

Például: A világ örökkévaló? Nem örökkévaló? Mindkettő, azaz örökkévaló is és nem is örökkévaló? Egyik sem, azaz se nem örökkévaló és se nem nem-örökkévaló?²⁰

Az egyéni doktrinák tagadása Wonhyo szerint nem a végső következtetés, hanem részkövetkeztetés, ezáltal bőven hagy teret ahhoz, hogy a doktrinák megkövetelhessék saját igazságtartalmukat. A Madhyamika szerint nincs olyan teória, mely önmaga egyedül felfedné az igazságot, mert minden állítás csak egy-egy homályos része az igazságnak.²¹ A *Yolban chongyo*-ban kimondja, hogy minden vita se nem hamis, se nem igaz.²² Ez azért van, mert a viták a nyelvre épülnek.²³

Wonhyo egyik alaptézise: a dualitás nélkülség, a nem-duális. Ezt számos formában kifejezte, úgymint: nem-elhagyás (不離), nem-szeparáció (不斷), nem-megkülönböztetés (nem-diszkrimináció) (無分別) és egyenlőség (平等). Egyenlőség áll fenn a végső igazság és a konvencionális igazság között, mely utóbbi a hagyományos buddhista felfogás igazsága.²⁴

Mivel a végső igazság túlmutat a nyelven, ezért az nyugodt, csendes, és mivel nincsenek jelenségek, ezért kívül esik mindenben. Azonban létezik a konvencionális aspektus is, amiből minden jelenség keletkezik. Wonhyo ezt a pozitív értéket teszi magáévá, s nevezi *tathagata-garbha*-nak, mely az igazság magva, ami bennünk hajt ki és a végső igazságban érik be. Ez a *keletkezés és elmúlás kapuja*. Így nem lesz különbség a két kapu, a *keletkezés és elmúlás* illetve az *olyanság* között. (Mindkettő az elmére vonatkozik itt.) Ez az univerzum egyik

¹⁸ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 107-108. oldal.

¹⁹ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 116-119. oldal.

²⁰ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 41. oldal.

²¹ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 122. oldal.

²² Yolban chongyo, HPC 1, 538c. in: Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism* 122. oldal.

²³ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 122. oldal.

²⁴ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 124. oldal.

alappillére. Minden *szútra* tartalmazza ezt a *két kapu-egy elme rendszert*. A *szútrák* különbözősége a jelenségi/látható világ diverzitását tükrözi, ha a *keletkezés és elmúlás* kapuján át vizsgálódunk. Azonban ha az *olyanság* kapuján át szemléljük a dolgokat, akkor a diverzitás eltűnik. Ezért minden *szútra* bizonyítható is és tagadható is. Bizonyítható a konvencionális igazság szemszögéből és tagadható a végső igazság nézőpontjából.²⁵

IV. A taoizmus és Wonhyo kapcsolata

Wonhyo filozófiáját erősen befolyásolta a taoizmus is, annak logikáját építette be rendszerébe. A Madhyamika-tól eltérően a taoizmusban a dualitás nélkülség pozitív attitűdöt hordoz. Ezt gyakran emlegetik úgy, hogy: a *kelet-ázsiai kultúrkör optimista világszemlélete*. A Távolság Kelet nagy hangsúlyt fektet erre a világra, melyben élünk. Ennek azonban nem anyagi szemléletmód áll a háttérében, hanem az a taoista felfogás, miszerint ez a világ az alap és a cél is egyben. Azaz a nirvána nem olyasmi, ami ez után az élet után, egy másik világban vár ránk, hanem sokkal inkább az élet legbenső természete. (Indiában ezt Buddha természetként értékelik, ami azonban megmarad a lehetőség szintjén.) Ez a taoizmus egyik alapfelfogása: az *elsődleges és az utolsó elmélete*.²⁶ Azonban Wonhyo nem egy az egyben vette át a taoizmus ezen felfogását. Filozófiáját ezen a téren *chen-su fu-erh*-nek nevezik.²⁷ A *su* egy olyan földi világot jelöl, mely magában foglal minden emberi minőséget, legyen az jó vagy rossz. A *chen-su* tagadja a jelenségi világ igazságainak különbözőségét. Az igazságot *tao*-nak nevezi. A *tao* nem képvisel egyéni gondolkodásmódokat, mert nem kötődik semmihez egyénileg, hanem minden létezőhöz kapcsolódik. A *tao* semleges.²⁸

Átvesszi a taoizmus logikai rendszerét is, és ezzel megpróbálja kimondani a buddhizmus szerint kimondhatatlan végső igazságot. Ehhez taoista terminológiát alkalmaz. „teljesen üres és mélységesen titokzatos”²⁹, „teljes mértékben titokzatos és teljes mértékben ezoterikus”³⁰, „oly tágas, mint a hatalmas tér”³¹ Itt a *tao* (azaz a végső igazság) nem csendes, nyugalmas, hanem mozgalmas és élettel teli.³²

²⁵ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 125-127. oldal.

²⁶ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 145-146. oldal.

²⁷ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 153. oldal.

²⁸ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 154-156. oldal.

²⁹ Kisillon pyolgi, HPC 1, 677c. in: Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 157. oldal.

³⁰ Kisillon pyolgi, HPC 1, 677c. in: Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 157. oldal.

³¹ Kisillon pyolgi, HPC 1, 677c. in: Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 157. oldal.

³² Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 157. oldal.

Szintén taoista logikát alkalmaz, hogy a *sunyata*-t³³ pozitív felfogásban közvetítse. Ez a logika a taoizmus egyik mondására épül: „Nem cselekszik, még sincs semmi, ami elvégzetlen maradna.” (無爲而無不爲) A „nem cselekszik” nem azt jelenti, hogy nem tesz semmit. Azt jelenti, hogy nem tesz semmit a természete ellen. A taoista felfogás szerint akkor van minden rendben, ha valaki a természete szerint él anélkül, hogy mások erőszakot tennének rajta.³⁴ Alkalmazza az *elsődleges és utolsó* elméletét a konfucianizmus és buddhizmus kapcsolatában is. A konfucianizmus olyan filozófiai rendszer, mely a jelenségi világgal foglalkozik, csak arra terjed ki, míg a buddhizmus az azon túli világgal foglalkozik. A buddhizmus tehát az „elsődleges”, a konfucianizmus pedig az „utolsó” ebben a felfogásban.³⁵ Hangsúlyozni kell, hogy az *elsődleges és utolsó* nem minőségbeli kritikát, vagy hierarchiát jelent a konfucianizmus és buddhizmus között, hanem azt fejezi ki, hogy a transzcendentális világ az, amiből minden ered, mely meghaladja ezt a világot. Ilyen értelemben elsődleges azzal a világgal szemben, melyben élünk.

V. Összegzés

Wonhyo a koreai buddhizmus egyik legkiemelkedőbb személyisége, akinek jelentősége abban áll, hogy egyesítette a buddhizmus különböző irányzatait Koreában, valamint egyensúlyt teremtett a buddhizmus-konfucianizmus-taoizmus hármasa között. Filozófiája a *Lótusz szútrára* épül, s az ún. radikális dualitás nélküliség jellemzi³⁶, valamint az, hogy a *numena* a jelenségeken (*fenoména*) belül létezik. A *numena* kimondhatatlan ugyan, de funkciója kifejezhető.³⁷ Ez a radikális felfogás nem nagyon található meg az indiai buddhizmusban, még a Madhyamika buddhizmusban is alig, s csak a taoizmuson keresztül érthető meg.³⁸ Csupán mindezek fényében alkothatunk képet arról, mit is jelent Wonhyo mindent átfogó, egységesítő buddhizmus felfogása.

³³ Az üresség buddhista fogalma.

³⁴ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 158. oldal.

³⁵ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 162-163. oldal.

³⁶ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 166. oldal.

³⁷ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 168. oldal.

³⁸ Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism*. 162. oldal.

Bibliográfia

- Kim Jong-in (szerk.): *Philosophical Contexts for Wonhyo's Interpretation of Buddhism* (Korean Studies Dissertation Series No.6) Edison, Jimoondang International 2004.